TOESPRAAK VAN DB VOORZITTER VAN DB PARTIJ VAN DE ARBEID, MARJANNE SINT, TIJDENS HET FormatiecongrRES OP MAANDAG 6 NOVEMBER 1989 IN DE FLINT TE AMERSFOORT.

Embargo tot moment van uitspreken - Gesproken tekst geldt!

Partij genoten,

1.

Gisteren op de kop af twaalf jaar geleden, op 5 november 1977, kwam het buitengewoon congres bijeen dat zijn goedkeuring had moeten hechten aan wat het tweede kabinet van Joop den Uyl had moeten worden. Het is al weer acht jaar geleden dat onze partij voor het laatst op een congres discussieerde over het resultaat van een formatieproces waarbij de Partij van de Arbeid betrokken was. Maar laten we wel zijn: eigenlijk moeten we zeggen dat we twaalf jaar buiten de regering hebben gestaan. Het ongelukkige kabinet Van Agt/Den Uyl is eigenlijk nooit aan regeren toegekomen. Zeven jaar en twee dagen nadat het eerste kabinet-Lubbers is aangetreden, staan we met elkaar opnieuw voor de vraag of de Partij van de Arbeid werkelijk kan gaan regeren.

In 1981 was ik als belangstellend partijgenoot op het congres in Utrecht. Ik had, met vele partijgenoten grote twijfel over de kans van slagen. Maar in het besef hóé belangrijk regeringsdeelneming is voor een partij als de onze, hebben we toen ja gezegd. De les die we er uit hebben geleerd is dat je niet moet willen regeren als je er geen zin in hebt, als je er niet in gelooft.

Vandaag geloof ik er wel in, sta ik hier zonder die twijfels van toen. Er ligt een goed, bruikbaar regeerakkoord tussen CDA en PvdA, de nieuwe PvdA-ministers en staatssecretarissen zijn ons vertrouwen waard en Wim Kok zal als vice-premier en minister van Financiën zijn stempel voluit op het kabinetsbeleid kunnen drukken. Kortom, de PvdA kan volmondig ja zeggen tegen dit nieuwe kabinet.

2.

De partij heeft hard gewerkt om het zover te laten komen. We hebben in recordtijd een evenwichtig programma vastgesteld, en in de weken voor 6 september een korte, maar zeer intensieve verkiezingscampagne gevoerd. Ik heb er op deze plaats behoefte aan dank te zeggen aan de duizenden en nog eens duizenden partijgenoten die onze campagne daadwerkelijk hebben gesteund en uitgevoerd, en Wim Kok voor zijn - door vriend en vijand geprezen - optreden in stad en land. Politiek is ook een zaak van vertrouwen in mensen. Partijgenoten, en vooral ook Wim, bedankt!

Dat dat alles mogelijk was, kwam omdat we de periode daarvóór goed hadden gebruikt met elkaar. Aan de verkiezingen en de kabinetsformatie is een intensieve interne herbezinning van enkele jaren vooraf gegaan. Op onze programmatische inzet, op de maatschappelijke strategie en op onze manier van politiek bedrijven. Dat was ook wel nodig. Als een partij vrijwel steeds een derde van de kiezers - ongeveer 3 miljoen volwassen mensen - aan zich weet te binden, maar toch niet als een vanzelfsprekende regeringspartij wordt gezien, dan is er reden ook bij onszelf te rade te gaan. Na de 'overwinningsnederlaag' van 1986, toen

we ondanks vijf zetels winst in het hele spel niet meer voorkwamen, hebben we als partij dan ook die consequentie getrokken, en zijn we dat debat met elkaar aangegaan. Schuivende Panelen en - ik kon er nog op terug Bewogen Beweging.
In de kern ging onze discussie over oorzaken en het bestrijden van oude en nieuwe vormen van ongelijkheid, het verdelingsvraagstuk dus; over de veranderingen in onze maatschappelijke omgeving, nationaal en internationaal; en over de maatschappelijke inbedding van onze partij. Naast - en nu praktisch vertaald - werkgelegenheid, inkomen en zeggenschap ie de zorg voor behoud en herstel van ons milieu een hoofddoelstelling geworden. We hebben nu een beter gefundeerd pleidooi voor een doeltreffend, slagvaardig en sober overheidsoptreden, gericht op de kwaliteit van onze toekomst. Het Europa 1992 in zicht zijn we ons nog meer bewust geworden van de internationale samenhang waarbinnen nationale politiek wordt bedreven. De uitkomsten van die brede partijdiscussie zijn ook verwerkt in ons verkiezingsprogramma 'Kiezen voor Kwaliteit'. Daarmee is geen eind gekomen aan het nadenken over de rol en plaats van de sociaal-democratie in de jaren negentig. Omdat dat denken door moet gaan, moet ons beginselprogramma worden herijkt. Ook hebben we als partij een eigen rol te spelen in het proces van sociale vernieuwing, een rol die aansluit bij ideeën die in het rapport Bewogen Beweging zijn neergelegd. Maar het maakt wel een groot verschil of we opnieuw vanuit de oppositie onze ideeën ingang moeten doen vinden of dat we dat doen in een situatie waarin we regeren. We zullen laten zien dat we de kwaliteit in huis hebben; aan ideeën, aan mensen en vanuit de wil en overtuiging om er iets van te maken. We zien het als een opgave en een uitdaging de politiek tussen en onder de mensen te brengen. Kortom: we willen in de komende vier jaar laten zien, dat het wel degelijk verschil maakt als de PvdA aan een kabinet deelneemt!

3.

Partijgenoten, vanuit de oppositie hebben we jarenlang geprobeerd het beleid te beïnvloeden dat CDA en VVD voerden. Steeds opnieuw hebben we daarbij moeten ervaren dat we op beslissende momenten niet over de machtspositie beschikten om het beleid op hoofdlijnen bij te sturen. Ik wil niet, achterom kijkend, alsnog als het ware 'bewijzen' dat Nederland er met de PvdA in het kabinet heel anders uitgezien zou hebben. Ook wij zouden zijn opgelopen tegen de gevolgen van de economische crisis en de steil oplopende werkloosheid. In onze voorstellen hebben ook wij steeds rekening gehouden met die soms barre maatschappelijke werkelijkheid en de beperkingen die deze ook aan ons zou hebben opgelegd.

Maar die afgelopen jaren hebben ons wel indringend geconfronteerd met de schrale machtspositie die een oppositie-partij heeft, ook als zo'n partij in ruime mate deelneemt aan het lokale en provinciale bestuur. Partijgenoten in dat bestuur hebben hun verantwoordelijkheid niet ontlopen, al was het vaak moeilijk werken. Zij hebben in Raden en Staten, in Colleges van Gedeputeerden en van Burgemeester en Wethouders vanuit hun bestuurlijke verantwoordelijkheid ons democratisch- socialistisch erfgoed bewaakt. Ook onze lokale bestuurders verdienen het zich gesteund te weten door een PvdA in het kabinet.

De beperkingen van het oppositievoeren uiten zich niet alleen in de mogelijkheid het beleid op nationale schaal te beïnvloeden. Ook de mogelijkheden van de partij om op het vlak van de Internationale verhoudingen bij te dragen aan de politieke besluitvorming, zijn daardoor in belangrijke mate begrensd. We leven middenin een tijd waarin de vorming van de interne Europese markt gestalte moet krijgen. In Oost Europa zijn zeer ingrijpende veranderingen aan de gang die hun weerslag hebben op de mondiale en Europese politieke verhoudingen. De verschillen tussen arm en rijk in de wereld worden nog alsmaar groter, de schuldenlast van de ontwikkelingslanden bedreigt de internationale stabiliteit. En, allesoverheersend, de mensheid ziet zich geplaatst voor de grootste uitdaging uit haar bestaan het behoud van natuur en milieu, van een leefbare aarde.

Om al die redenen is het voor een grote volkspartij als de PvdA een noodzaak om óók vanuit het landsbestuur invloed op deze ontwikkelingen uit te oefenen. Ik wil onze mogelijkheden noch overschatten, noch onderschatten. In 1970 verscheen van de hand van onze Joop den Uyl een beroemd geworden artikel: 'De smalle marge van

democratische politiek'. Een zin uit dat artikel is mij in het bijzonder bijgebleven, nl: "vernieuwingsprocessen vragen geduld en volharding". Dat geldt, naar mijn opvatting, in versterkte mate voor de jaren negentig. Het proces van sociale vernieuwing, zoals dat het nieuwe kabinet voor ogen staat en waaraan de partij in al haar geledingen mee vorm zal moeten geven, is geen zaak die zich in een paar jaar, laat staan enkele maanden, laat realiseren. Dat betekent ook, dat we ons niet bij de eerste de beste forse tegenwind moeten laten omblazen. He waaien pas echt weg, als we snel de veilige beschutting van de oppositiebanken zoeken. Onze inzet moet zijn - anders moeten we er nu niet aan beginnen - om dit kabinet de rit te laten voltooien en een basis te leggen voor de volgende vier jaar. Dat kan, daar zijn we zelf bijl

4.

Partijgenoten, we staan aan het begin van een coalitie met het CDA. laten we er maar eerlijk over zijn: dat is even wennen, voor ons en niet minder voor het CDA, de CDA-achterban. We hebben zeven jaar lang oppositie gevoerd tegen het kabinet waaraan de heer Lubbers leiding gaf en waarop het CDA - en niet te vergeten de VVD - een zwaar stempel drukte.

Niettemin is de keus voor het CDA wat het partijbestuur en mij betreft een bewuste keuze. Zeker, er zijn genoeg mensen in onze partij die het zal spijten dat de VVD alle mogelijkheden blokkeerde om een andere coalitie aan te gaan. Maar hoe reëel zou die keuze eigenlijk geweest zijn? Wie scherp kijkt naar de maatschappelijke achterban en het gedachtengoed van CDA en VVD kan moeilijk andere dan concluderen dat zowel naar sociale samenstelling als naar ideeën het CDA een veel natuurlijker coalitiepartner is dan de VVD. Daarmee poets ik de verschillen tussen ons en het CDA niet weg. We zijn immers twee volwaardige partijen, ieder met hun geschiedenis en onderschreven opvattingen. Maar coalitiepolitiek houdt in een land van minderheden ook in - in het licht van de vraagstukken waarvoor wij staan - het zoeken naar overeenkomsten. Consensus is geen uitgangspunt van politiek bedrijven, consensusvorming is een opdracht, een uitdaging, soms een harde, eerlijke politieke strijd, voor beide partijen.

Er zijn voldoende overeenkomsten, verantwoord voortbouwen, het CDA-verkiezingsprogramma, heeft gekozen voor het weer laten meedelen van ambtenaren en uitkeringen in de welvaart. U weet, die befaamde koppeling waar wij jarenlang zo over hebben gedramd. De bezorgdheid

over de kwaliteit van onmisbare onderwijs- en zorgvoorzieningen is ook in CDA-kring de

laatste jaren duidelijk toegenomen. En de aandacht voor milieubeleid - en vooral de bereidheid daaraan ook financiële gevolgen te verbinden - ia bij het CDA aantoonbaar groter dan bij de VVD.
Bet feit dat de onderhandelingen zowel bij Lubbers aan tafel als tussen specialisten van beide partijen veel gemakkelijker verliepen dan tevoren was aangenomen, bevestigt dat bij beide partijen de wil aanwezig is om met elkaar in zee te gaan. Niet voor niets spreekt het regeerakkoord van een 'wederzijds gevoelde behoefte de spoedige totstandkoming van een volwaardig kabinet van CDA en PvdA mogelijk te maken' en plaatst het deze coalitie terecht in het teken van maatschappelijke en economische vragen van de eerstkomende jaren.
5.
Dit geeft aan waarom we willen regeren: omdat we iets willen met dit land. Omdat we resultaten willen zien, afhankelijk van de aard van de problemen op kortere of langere termijn. Wij hebben ideeën over de bestrijding van de werkloosheid, over de relatie milieu en economische ontwikkeling, over de kwaliteit en financiering van de gezondheidszorg, over de bestrijding van veelvoorkomende criminaliteit, over toegankelijkheid van voorzieningen, over de verbetering van het openbaar vervoer, over gedeelde veiligheid en ontwapening, over ontwikkelingssamenwerking - kortom, over alle onderwerpen die voor de toekomst van dit land - en de internationale gemeenschap waarvan wij deel uitmaken - van belang zijn. We zijn nu - voor het eerst sinds jaren - in de gelegenheid die ideeën ook in de praktijk te brengen. En ze aan te scherpen, bij te slijpen en aan te passen waar dat nodig is. Want bestuurlijke creativiteit ontstaat slechts in confrontatie en gesprek met de maatschappelijke werkelijkheid.
In het regeerakkoord zijn daarvoor de uitgangspunten aangegeven. Het is gelukkig geen strak keurslijf geworden, maar een praktisch akkoord dat de basis legt om onze inzet waar te maken. Het regeerakkoord erkent de prominente rol die de overheid heeft te vervullen als het gaat om het overbruggen van tegenstellingen en het leggen van een basis voor een gezonde ontwikkeling van ons land. Die rol is veel meer dan alleen het beschikbaar stellen van geld. Het gaat om nieuwe verhoudingen tussen markt en overheid, tussen economie en ecologie, tussen mensen met en zonder werk. De overheid zal zelf daadwerkelijk verantwoordelijkheid moeten nemen voor wat er in Nederland gebeurt. Ze moet ook mensen en hun organisaties - op grondslag van een beschaafd voorzieningenniveau - stimuleren hun verantwoordelijkheid te nemen.

Kortom, een overheid die doordrongen is van het besef dat zij van en voor de burgers ie. Die het debat over normen en waarden, van rechten en plichten in onze samenleving durft aan te gaan. Dat heeft de PvdA altijd onder een verantwoordelijke overheid verstaan.

6.

Partijgenoten, een van de belangrijkste elementen in het regeerakkoord ia dat het een begin maakt met het doorbreken van starre scheidslijnen tussen sectoren en de omtrekken aangeeft van een beleid gericht op sociale vernieuwing. De verschillen, soms ook tegenstellingen binnen Nederland zijn in de afgelopen jaren ontegenzeggelijk toegenomen. Sociaal-culturele veranderingen en wijzigingen in de samenstelling van onze bevolking werken diep door in onze samenleving en zijn van grote invloed op de kansen en mogelijkheden van mensen daarin een volwaardige plaats in te nemen. Die veranderingen hangen nauw met elkaar samen.

Er is sprake van voortgaande individualisering .in denken en doen, van maatschappelijk isolement en marginalisering. Vele mensen zijn beland in de rafelrand van onze maatschappij. Het economisch proces verandert structureel, en dat heeft zijn weerslag op de organisatie van en deelname aan betaalde arbeid. Een groeiend aantal, en dus teveel, mensen is materieel afhankelijk van de voorzieningen die de verzorgingsstaat hen biedt. Dat legt een grote druk op de financiering van die voorzieningen. He hebben te maken met de komst van migranten die zich de afgelopen dertig jaar in Nederland hebben gevestigd, voor het merendeel blijvend. Zij brengen hun eigen normen en waarden in, verrijken daarmee onze samenleving, maar moeten zich daaraan tevens onder voor hen zeer moeilijke omstandigheden aanpassen.

7.

Dat alles stelt zware eisen aan het nieuwe kabinet. Wil het proces van sociale vernieuwing slagen, dan zal het zich niet mogen beperken tot alleen het terrein van de arbeidsmarkt, hoe belangrijk het hebben van werk ook is voor het volwaardig deelnemen aan de samenleving. Het gaat erom zowel in economisch, sociaal, ruimtelijk als cultureel opzicht voorwaarden te scheppen om alle inwoners van Nederland volwaardig deel te doen nemen aan onze samenleving. Integratie in verscheidenheid. Sociale vernieuwing vraagt dan ook om een herbezinning op de verantwoordelijkheden binnen en buiten het overheidsbeleid. De vormgeving ervan kan immers niet alleen en zelfs niet op de eerste plaats op regeringsniveau plaatsvinden. Sociale vernieuwing slaagt alleen wanneer

daarin uitdrukkelijk ook de andere bestuurslagen, en maatschappelijke organisaties zijn betrokken.
Tegen deze achtergrond is het zo van belang dat in het regeerakkoord de uitermate belangrijke rol van gemeenten wordt erkend. Sociale vernieuwing en een kwalitatief goed openbaar bestuur zijn gediend met een werkelijke decentralisatie naar gemeenten, waar de laatste jaren - tegen de stroom in - zo veel vernieuwing heeft plaatsgevonden. Voor die bredere invulling legt het regeerakkoord een basis. Scholingsverlof gaat in de toekomst tot de mogelijkheden behoren. Br is zicht op een effectiever vorm van werkloosheidsbestrijding, doordat op veel groter schaal dan tot nu toe uitkeringsgeld mag worden gebruikt voor werk. en er ligt zo veel werk braak in ons land. Het is de hoogste tijd dat dat ook gedaan kan worden.
8.
en, partijgenoten,we hebben onze belofte aan de kiezers waargemaakt dat met ons de koppeling wordt hersteld. Over de manier waarop die koppeling vorm krijgt, hebben we ook in eigen kring stevig gepraat. Betaalbaarheid en een allesomvattend automatisme stonden daarbij ogenschijnlijk lijnrecht tegenover elkaar. Maar al bij ons eigen verkiezingsprogramma zijn we erin geslaagd die tegenstelling op een vruchtbare manier te overbruggen. Het gemeenschappelijke uitgangspunt was immers dat ambtenaren en uitkeringsgerechtigden geen sluitstuk van de begroting mogen zijn, maar dat er evenmin sprake kan zijn van een zo star automatisme dat daardoor de werkgelegenheid op langere termijn in gevaar komt. Binnen de partij vonden we elkaar op de formule: de koppeling als grondregel, en een nauwe omschrijving van een beperkt aantal, door de maatschappelijke werkelijkheid opgedrongen uitzonderingsgronden.
Die inzet - jaar in jaar uit door onze partij uitgedragen - is nu onverkort in het regeerakkoord terug te vinden en dat is pure winst.
De essentie van wat wij voorstaan - een rechtvaardiger inkomensverdeling - is geregeld: iedereen deelt mee in de welvaart, in het wel en wee van Nederland. Ja, partijgenoten, daarom ie er naar de huidige inzichten maar een ruimte van 4 a 5 miljard gulden voor nieuw beleid. Maar wij vergeten daarbij toch niet dat ruim 12 miljard is vrijgemaakt voor de mensen die het het hardst nodig hebben? Hiermee raken wij de kern van onze politiek, van onze inzet. Ons waarmerk. Door deze ondubbelzinnige keuze sluiten we andere mogelijkheden die geld kosten uit, moeten wij ons op andere beleidsterreinen forse beperkingen opleggen. Maar zo hebben we het gewild; politiek is kiezen,

financieren is kiezen, en in die keuze stond en staat de PvdA aan de kant van de mensen die het meest in de knel zitten, die onze steun het hardste nodig hebben.
9.
Partijgenoten, ik wil hier niet doen alsof alles dat ons voor ogen stond, ook in dit regeerakkoord ie gerealiseerd. Dat zou ook niet reëel zijn. Twee grote partijen die de basis willen leggen voor een nieuwe en hechte coalitie, zullen afspraken moeten maken over de manier waarop ze de verschillen van inzicht overbruggen. Dat is een kwestie van geven en nemen, en dat is dan ook terug te vinden in dit akkoord. En de Partij van de Arbeid heeft nu eenmaal de verkiezingen niet gewonnen. Ondanks alle inspanningen en inzet zijn we drie zetels kwijt geraakt en is het verschil met het CDA gegroeid naar vijf zetels. Ook dat is een politieke realiteit waarmee we bij de beoordeling van het resultaat moeten rekenen. Br zijn ongetwijfeld kanttekeningen te plaatsen bij een aantal afspraken, kanttekeningen die u terugvindt in het congresstuk dat ter bespreking voorligt. Die kanttekeningen gelden ook de samenstelling van het nieuwe kabinet. Ik zeg eerlijk dat ook ik na de uitspraak van Wim erop hoopte dat het kabinet tenminste vier vrouwen zou tellen. He zijn niet verantwoordelijk voor de invulling van het CDA-smaldeel, maar een prima PvdA-vrouw extra, dat had toch wel gekund? Niettemin: ook drie vrouwelijke ministers is nog nooit in de vaderlandse geschiedenis vertoond. Dus toch een historisch succes, en Him, in een volgend kabinet reken ik echt op tenminste viert
Partijgenoten, alles bij elkaar is het onderhandelingsresultaat in de ogen van partijbestuur en Tweede-Kamerfractie een resultaat waar wij zonder meer 'ja* tegen zeggen. Ik hoop dat u die mening voluit zult delen. In de loop van de kabinetsperiode zal veel nog moeten worden uitgewerkt en ingevuld, en zullen bewindspersonen van ons en van het CDA met onverwachte ontwikkelingen worden geconfronteerd waarin dit akkoord niet voorziet. Maar de wil die eruit blijkt, om gezamenlijk een coalitie aan te gaan en daar ook gezamenlijk verantwoordelijkheid voor te dragen, is een goede basis om ook onvoorziene zaken het hoofd te bieden. Ik heb er vertrouwen in. En belangrijker: de miljoenen die ons hun vertrouwen hebben geschonken, verwachten van ons dat we aan het werk gaan. Een partij die werkt, onze Partij van de Arbeid. Congres, het woord is aan u.